

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**Українська словесність у полікультурно-освітньому
просторі сьогодення**

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

23-24 вересня 2021 року

Одеса – 2021

Г69

Друк за ухвалою вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 3 від 18 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія:

Копусь О.А., перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи

Кон О. О., декан історико-філологічного факультету;

Кучерява О. А., завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Прокопенко Л. І., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Босак Н. Ф., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Горіна Ж. Д., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний редактор*)

Євтушина Т. О., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний секретар*)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мельник С. М. – к.філол.н., доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Державного університету «Одеська політехніка»

Караман С. О. – д.пед.н., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету Бориса Грінченка

Г69 Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення [Електронний ресурс] : збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції /відп. ред. Ж.Д.Горіна]. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021. 184 с.

За зміст тез наукових доповідей, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу відповідальність несуть автори

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021
©кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін
©Автори статей, 2021

особистість складається виключно з ніконіма, нікнейма, знаків, дій, думок, які виникають у комунікантів.

Література

1. Дупак В.Г. Віртуальна реальність як простір соціокультурних взаємодій Гілея : збірник наукових праць. Вип. 67. Філософія. Київ, 2012. С. 340-345.
2. Сазонова Є.О. Нікнейміка як нова галузь сучасної антропоніміки. *Studia Linguistica*. Випуск 8/2014. С. 399-403.
3. Супрун В.И. Развитие ономастического пространства Интернета. Ономастика Поволжья: материалы IX Междунар. конф. по ономастике Поволжья. Волгоград, 2004. С.53-59.
4. Ходоренко Г.В. Найменування осіб у російськомовній інтернет-комунікації: структурний і семантичний аспекти : автореф. дис. На здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова». Дніпропетровськ, 2006. 18 с.
5. Ярошенко Н.А. Логинимы как особый класс имен собственных результаты трансонимизации). *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках*. Днепропетровск: «Пороги», 2009. С.226-227.

УДК 378. 22+ 81 : 33

Сніжана Воробець

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПЕРЕКЛАДУ (на прикладі російсько-української двомовності)

У дослідженні головну увагу сфокусовано довкола стану дослідженості і сучасної проблематики щодо адекватності російсько-українського перекладу. Автор розглядає ключові наукові положення і підходи в інтерпретації крос-культурного перекладу в контексті теорії і практики міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, російсько-українські перекладацькі еквіваленти, крос-культурний переклад, перекладами

The article focuses on the modern problem of adequate Russian-Ukrainian translation. Important ideas and scientific approaches to interpretation of cross-cultural translation are offered in context of intercultural communication.

Key words: intercultural communication, Russian-Ukrainian translator's equivalents, cross-cultural translation.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні й економічні трансформації в Україні, стійкі тенденції щодо реформування вищої школи, загострення конкуренції у сфері освітніх послуг посилюють вимоги до підготовки кваліфікованих фахівців, спроможних конкурувати як на вітчизняному, так і європейському ринку праці. Стрімка інформатизація суспільства та підписання Україною свого часу Болонської угоди загострили питання цілей підготовки студентів усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема тих, хто здобуває вищу освіту за фахом «Філологія». На разі питання методичної доцільності застосування навчального перекладу у вищих філологічних профілю скеровані

переважно на носіїв російської або української мови, які опановують іноземні мови, тоді як реальні освітні потенції використання близькоспорідненого перекладу у фаховій підготовці студентів факультету української чи російської філології, здобувачів вищої освіти в галузі новітніх медіа або міжкультурної комунікації надалі залишаються нереалізованими. Означене послугувало обґрунтуванням для вибору теми дослідження і визначило її актуальність.

Аналіз стану дослідженості проблеми. У сучасній лінводидактиці чітко не визначені перекладацькі вміння і навички, які формуються під час навчання професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу, так само відсутні обґрунтовані критерії відбору текстів, не приділено належної уваги освітньо й розвивальному потенціалу російсько-українського перекладу, очевидно, через відсутність практики його використання в навчальному процесі вищої школи. Аналіз вітчизняного наукового фонду засвідчив, що доцільність уведення професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу в практику навчання майбутніх філологів не порушувалась дослідниками з точки зору реальних комунікативно-пізнавальних інтересів і потреб студентів у навчально-професійній і науково-професійній сферах. Хоча на сьогодні вже накопичено значний дослідницький масив робіт, так чи інакше пов'язаних із нашою проблематикою (див. напр., праці в галузі порівняльного мовознавства (А.Білецький, Л. Бублейник, Г. Іжакевич, М. Кочерган, В. Манакін), загальної теорії і практики перекладу, зокрема близькоспорідненого (Л. Бархударов, В. Гак, Ю. Жлуктенко, Р. Зорівчак, В. Комісаров, І.Корунець, Я. Рецкер), методичних аспектів формування перекладацьких умінь і навичок в умовах російсько-українського білінгвізму (Н. Волошанівська, І.Горошкін, О. Горошкіна, В. Загороднова, Л. Казанцева, О. Кретьова, В.Мельничайко, М.Пентилюк, О. Попова, В. Радчук, Ю. Тельпуховська, В. Шляхова). Отже, **мета цієї публікації** полягає в розгляді загальної проблематики російсько-українського перекладу в контексті теоретичних засад крос-культурної комунікації.

Викладення основного матеріалу. Попри те, що теорія перекладу як самостійна наукова ділянка виокремилася наприкінці 50 – 60 років минулого століття, коли перекладацька проблематика привернула увагу багатьох зарубіжних лінгвістів (А. Вежбицкая, М. Коул, Г. Трейгер, Э. Холл Г. Хофстед та ін), самий статус науки про перекладознавство тривалий час залишався не визначеним. Головна полеміка розгорнулася довкола дослідницьких розбіжностей у визначенні самої дефініції «переклад», сперечань щодо психологічної, лінгвістичної або літературознавчої основи перекладу, питань еквівалентності і перекладності (напр., праці Я. Рецкера, А. Федорова, Р. Якобсона) тощо. Згодом фокус дослідницької уваги сконцентрувався на вивченні крос-культурної інтеракції, зокрема проблемних аспектів міжкультурного перекладу, започаткувавши новий і перспективний напрям досліджень у теорії і практиці міжкультурної комунікації. Для розуміння природи міжкультурних непорозумінь, які найбільш виразно проступають під час перекладу, науковці беруть до уваги те, що люди схильні сприймати доквілля через «фільтр» рідної мови, яка визначає

самобутність їх світосприйняття й інтерпретації. Це положення, як відомо, сягає концепції В. фон Гумбольдта, який уважав, що національний характер культури знаходить відображення в мові шляхом особливого бачення світу, що, у свою чергу, перегукувалося із вченнями О. Потебні, І. Огієнка, А. Кримського, а в ХХ столітті розвинулось у гіпотезу лінгвістичної відносності Е. Сепіра і Б. Уорфа, в основі якої лежить переконання, що люди бачать світ по-різному – крізь призму своєї рідної мови, наполягаючи, таким чином, у приписуванні мові необмеженого впливу на мисленнєві процеси людини.

Цікавий факт: ще з античних часів Цицерона точилися палкі дискусії між тими, хто обстоював буквальну точність у перекладі, і тими, хто тлумачив його як процес тотожний оригінальній творчості. За спостереженнями О. Федорова, «зразковим уже у Стародавньому Римі вважався переклад, виконаний з урахуванням законів мови перекладу і який передає самобутність оригіналу» [8с.36]. Натомість невдоволеність художнім перекладом оригінальних творів спрямовувала тлумачів, спонукуваних бажанням досягти єдності у формі і змісті, до пошуку різних способів трансляції – від буквального, дослівного до вільного, описового перекладу – переказу. В інтерпретації наукової проблеми щодо можливостей здійснення універсального перекладу чітко простежуємо дві діаметрально протилежні дослідницькі позиції, сфокусовані довкола тези: «Чи будь-що, що може бути висловлено однією мовою, може бути коректно перекладено засобами будь-якої іншої мови? та Чи все, що може бути висловленим в одній мові, може бути коректно перекладено засобами будь-якої іншої мови? Відповіді, відповідно, ранжуються в широкому діапазоні – від абсолютного «так» (визнання універсального перекладу), до абсолютного «ні» (заперечення можливостей адекватного перекладу)» [6, с.27]. Іншими словами, за справедливими висновками А. Білецького «зміст оригінального твору можна максимально точно відтворити засобами цільової мови, але це абсолютно не стосується самої форми вираження, яка здебільшого так і залишається невідтвореною вповні» [1].

Отож, переклад з мов, які перебувають у найбільшій спорідненій близькості, потребує встановлення всіх найдрібніших тонкощів їх спільності та відмінностей. У близькоспоріднених мовах, як маємо змогу пересвідчитися, «гіпноз максимальної схожості фактично відтінює ледь помітні розбіжності і перекладацька необачність (коли враховується спорідненість й ігнорується відмінність) призводить до ілюзорної легкості, яка, зі свого боку, – до прикрих невдач. Пор.: рос. «лестница» - українською «сходи» чи «драбина» або рос. «щепетильный» перекладається українською як «дріб'язковий», «педантичний», «делікатний», «скрупульозний», водночас жоден із варіантів не є семантично адекватним і кожен має свій власний еквівалент й у російській мові. Або ще складніші випадки, коли, наприклад, українське слово передається лексикалізованим словосполученням («вітряк» - «ветряная мельница», «смерека» - «карпатская ель») або описовою конструкцією («хмаритися» - «покривається тучами», «дармувати» - «ничего не делать», «напровесні» - «в начале весны,

ранней весной»). Тут саме йдеться про те, що словникова відповідність двох лексем (на мові оригіналу і перекладу) часто не спрацьовує, оскільки кожна з лексем насичена своїм індивідуальним, національно маркованим, конотативним значенням» [2]. Без особливих доказів зрозуміло, що незалежно від того, яким чином вона використана (як однозначний термін або багатозначне слово), можливо виокремити три рівні семантики: загальну (словникову), конотативну (текстову), індивідуально-авторську (асоціативну). Не випадково, навіть у перекладеному, майже літературно досконалому художньому тексті, чутливий до мови читач відстежить ледь помітні лінгвостилістичні огріхи. До речі, саме тому багатьом так подобається текст оригіналу. «Парадокс первинного сприйняття шедеврів світової художньої літератури і певним чином самої читацької звички полягає в тому, що ми любимо твори письменника такими, якими прочитали їх у дитинстві або підлітковому віці, тому намагаємося залишатися прибічниками тексту-оригіналу в дорослому віці» [2]. Хоча, як добре відомо, часто якісний художній переклад мало чим поступається тексту оригіналу, а іноді навіть може перевершувати його за силою художнього вираження. Відомі і випадки прикрих перекладацьких недоглядів, коли, намагаючись зберегти правильність тексту оригіналу, копіюючи зовнішню схожість словника і фразеології, недосвідчений перекладач удається до буквального «перемальовування» конструкції. З цього приводу білоруська дослідниця Роза Станкевич зазначає, що «переклад зі спорідненої мови не терпить «механічних перенесень» і пояснюється це тим, що в новій мовній стихії слово набуває нових відтінків <.....> і, за влучним зауваженням К. Чуковського, “ стиль одного і того ж слова навіть у двох близьких мовах абсолютно відмінний» [2].

Таким чином, процес міжкультурного перекладу неминуче пов'язаний із переходом в іншу систему знаків, «оскільки інформація не існує поза її носіями і кодом, доступ до змісту повідомлюваного (інформативного наповнення) можливий лише через розшифрування коду» [5, с.88]. На думку Д. Дубровського, кодовикористання як таке укорінюється в бажанні вимкнути з комунікативного простору небажаних чужинців і тим самим віддалити «чужих» від «своїх» [5, с. 91]. Цілком помилково вважати, що адекватна комунікація є можливою лише в тому випадку, коли комуніканти володіють спільним кодом, «неправильне розуміння повідомлення може бути спровоковано різними факторами і в межах однієї мови, коли у процесі комунікації беруть участь представники однієї культури. Можна це проілюструвати прикладами, як висока швидкість мови, акцент, не збігання лексичних і граматичних одиниць у варіаціях діалектів тощо» [6, с.123]. Крім того, згідно з ключовими положеннями сучасної функціональної соціолінгвістики, наявність спільної культури і мови зовсім не означає однорідності культурно-мовного колективу. Для кожного суспільства характерна множинність територіальних, соціальних, професійних, вікових та інших відмінностей, які знаходять відображення в особливостях уживання мовних засобів окремими групами людей. До того ж ті самі люди можуть по-різному

використовувати мову в різних соціальних ситуаціях (див. праці С.Єрмоленко, О.Земської, Л.Крисіна, Л.Масенко).

Висновки. Лінгвістичні витoki постановки питання про міжкультурний переклад (як перенесення смислів тексту однієї мови засобами іншої) у контексті сучасної теорії крос-культурної комунікації натомість сягають значно давніших часів, виформовуючись у надрах порівняльного мовознавства. Розглянута проблематика міжкультурного перекладу дозволяє дійти висновків, що такий вид навчального перекладу прислужиться не лише як засіб семантизації і контролю розуміння меж семантичного поля та лексичної сполучуваності або синтаксичної валентності близькоспоріднених мов, а, що більш важливо для лінгводидактичних пошуків, має значний культурно-пізнавальний й освітній потенціал.

Література

1. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. К. : АртЕк, 1997. 224 с. С. 120 – 127.
2. Горіна Ж. Д., С. В. Воробець. Лінгвокультурний переклад у контексті міжкультурної взаємодії // Формування мовної особистості: лінгводидактичний та лінгвістичний аспекти: матеріали Всеукр. наук. – практ. конф. (19 листопада 2015 року). Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2015. С. 104 – 111.
4. Дороз В. Ф. Методика вивчення лексикології в умовах діалогу культур : Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 292 с.
5. Дубровский Д. И. Расшифровка кодов (методологические аспекты проблемы) // Вопросы философии..1979. № 12. С. 87 – 100.
6. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: дис... канд. філософ. наук. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2002. 172 с.
7. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология . К.: Знання, 2004. 326 с.
8. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) М.: Высшая школа, 1983. 303 с.

УДК 61:378.14]:811.111

Владимир Генкин, Алина Жаркова
Витебский государственный университет
имени П.М. Машерова

ВЫНУЖДЕННЫЙ БИЛИНГВИЗМ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ (на примере формул Anamnesis Morbi)

В докладе рассматриваются частные проблемы, возникающие при англоязычном обучении студентов-медиков в условиях преимущественно русскоязычной среды. Определяются факторы "вынужденного" билингвизма, обусловленного, в первую очередь, практико-ориентированным характером обучения и спецификой будущей профессиональной деятельности. Проблемы билингвизма анализируются в основном на уровне формул ANAMNESIS MORBI. Непосредственным предметом исследования выступают русско-английские грамматические параллели и несоответствия, обнаруживаемые в процессе коммуникации по линии «врач-пациент»: в способах сообщения о боли и проблемах здоровья, в речевых формулах опроса пациентов для установления этиологии заболевания и правильной постановки диагноза. Выявляются сферы грамматической конвергентности и дивергентности в указанной области. Намечаются пути методической работы на занятиях по русскому языку как иностранному по предотвращению возможных коммуникативных и, как следствие, профессиональных медицинских ошибок.